

**Verslag weidevogelstudiemiddag
2 april 2009
De Rijper Eilanden, De Rijp**

Inleiding

Op 2 april organiseerde het Kenniscentrum Weidevogels de jaarlijkse weidevogelstudiemiddag in zalencentrum De Rijper Eilanden in de Rijp. Het dagvoorzitterschap werd ingevuld door Dhr. Provoost, regiodirecteur bij Natuurmonumenten.

In de inleiding gaf Dhr. Provoost aan dat het kenniscentrum een wat vreemde start heeft gekend vorig jaar, namelijk met veel ambitie, maar met weinig middelen (geld). Wel is het kenniscentrum aan de slag gegaan met diverse activiteiten waar deze studiemiddag er één van is. Dhr. Provoost deed ook een oproep aan de aanwezige ambtenaren van de provincie om bij de Gedeputeerde aan te dringen op financiële ondersteuning van het Kenniscentrum Weidevogels.

1. Resultaten van het jaar van de scholekster (Maja Roodbergen, SOVON)

Nederland is een belangrijk land voor de scholekster. Maar de aantallen scholeksters gaan sinds de jaren '80 achteruit. Van de verschillende weidevogels is de populatie van de scholeksters één van de snelst dalende. 2008 was het jaar van de scholekster. In dit jaar is de achteruitgang van de scholekster extra onder de aandacht gebracht en is er onderzoek geïnitieerd. De uitkomsten van dit onderzoek moeten suggesties voor beleid en eventueel verder onderzoek opleveren. Er zijn onder andere tellingen uitgevoerd. Via verschillende websites hebben mensen gegevens kunnen invoeren. Deze losse waarnemingen zijn voor onderzoek minder interessant, hier zijn meer systematische verzamelde gegevens voor nodig.

Doel van het onderzoek is om de verspreiding van de scholekster in beeld te krijgen. Uiteindelijk willen we toe naar een kaart met relatieve dichtheden (BMP tellingen). In 1998 en 2000 zijn er tellingen gedaan voor de broedvogelatlas. Niet alle oppervlakte is toen geteld. Voor de witte gebieden zijn inschattingen gemaakt op basis van de habitat.

Dit jaar wordt in het weekend van 2 en 3 mei een telweekend georganiseerd. Met deze gegevens wil SOVON een beeld krijgen van de plaatsen waar de populatie het meest is achteruitgegaan. De data die is verzameld in 2008 moet nog geanalyseerd worden, maar de voorlopige resultaten over het aantal jongen per broedpaar ligt tussen de 0.09 – 0.31. Dit is te weinig om de populatie in stand te houden.

Naast de tellingen zijn ook langlopende populatiestudies gestart. Het aantal plekken waar dergelijke studies worden uitgevoerd zal verder worden uitgebreid. Het onderzoek loopt al op Texel en Schiermonnikoog maar zal ook worden uitgevoerd in Zuid-Holland en Friesland en op termijn ook in Utrecht, Zuid-Holland en Gelderland.

Ook 2009 is daarmee het jaar van de scholekster. Zolang de achteruitgang van de scholekster niet is gestopt moet hier extra aandacht voor blijven.

Officieel is 2009 het jaar van de visdief. In 2009 zal er o.a. een inventarisatie worden gedaan van visdiefkolonies en dakbroeders, zal onderzoek worden uitgevoerd naar de bezettingsgraad van broedkolonies, zal worden gekeken naar de datum van aankomst en vertrek van de visdieven en zullen ook tellingen met behulp van kleurringen worden uitgevoerd.

2. De grutto in Afrika (Leo Zwarts, Altenburg en Wymenga)

In totaal zijn er 41.300 Nederlandse grutto's geringd. Hiervan zijn 1582 terugmeldingen gekomen van buiten Nederland en 199 vanuit de sub-sahara. Dit laatste getal vertoont een relatie met de regenval in de Sahara. Bij droogte sterven er meer grutto's en zijn er minder terugmeldingen. Verschillende gebieden in Afrika waar de grutto overwinterd zijn nader bekeken:

- Senegal Delta: Doordat het land verder gecultiveerd wordt, verdroogt de delta. Er worden rijstpolders aangelegd. Deze verdroging is ongunstig voor de grutto. Daar waar vroeger een waterhoogteverschil van 3 meter bestond is dit nu nog maar 40 cm. Het gebied groeit dicht met lisdodde waardoor het voor de grutto's onaantrekkelijk is. Van de 20.000 grutto's zijn er nu nog zo'n 3000 over.
- Mangrovenkust tussen Gambia en Sierra Leone: Ook hier zorgt de rijstteelt voor problemen voor de grutto. Grutto's zijn daar vaak in de buurt van mensen te vinden. Na het zaaien van rijst pikken de grutto's de rijstkorrels op. Daarom zaait de lokale bevolking de rijst eerst tussen de bomen om te kiemen. Vervolgens wordt de rijst uitgepoot in de rijstvelden. Voor €0,50 kunnen de rijsttelers de grutto's laten afschieten. Tijdens een enquête onder de lokale bevolking werd aangegeven dat het aantal grutto's is toegenomen. Na onderzoek bleek dit ook waar te zijn. In het plantseizoen zijn er ook meer grutto's in Afrika. Het seizoen is verschoven. Grutto's vertrekken eerder naar Afrika, waardoor ze in grotere aantallen in het plantseizoen aanwezig zijn. Van de 115.000 grutto's in de jaren 80 zijn er nu nog 35.000 over in Bissau en van de 17.600 zijn er nog 1.500 over in Conakry. Dit betekent een afname van 65% van het aantal grutto's in Bissau, Conakry en de Senegal Delta.
- Binnedelta van de Niger: Ook hier is een afname van 50.000 naar 40.000 grutto's. Een afname van 20%. Vroeger kwamen hier 20% Nederlandse grutto's voor. Deze zijn hier nu helemaal verdwenen.

Conclusies die uit bovenstaand onderzoek kunnen worden getrokken zijn:

- Hogere wintermortaliteit in droge Sahel jaren
- De Nederlandse grutto's zijn uit Mali verdwenen. Door vervroeging van het broedseizoen hebben ze onvoldoende tijd om op te vetten.
- Nederlandse grutto's komen eerder terug in Bissau, meer vogels die geen jongen hebben groot gebracht → vertrekken eerder uit NL, wat leidt tot verhoogd afschot in Afrika.

De afname van het aantal grutto's kan maar ten dele worden toegeschreven aan de ontwikkelingen in Afrika. Belangrijke factor is dat er onvoldoende jongen zijn en er te weinig vliegvlug raken.

3. Natuurgras als koeienvoer (Karel van Houwelingen, ASG Lelystad)

ASG (Animal Science Group) heeft onderzoek gedaan naar de inpassing van beheersgras in het gangbare melkveerantsoen. Vaak hebben boeren het idee dat het gras van percelen met een late maaidatum (ten behoeve van de weidevogels) slecht te gebruiken is als voeder voor het melkvee. Doordat het later is gemaaid is het van mindere kwaliteit en heeft het onvoldoende voederwaarde, zo is de opvatting.

ASG heeft een voederproef uitgevoerd waarbij vier groepen koeien verschillende niveaus van beheerskuil kregen. De eerste groep kreeg 10% beheerskuil, de tweede groep 17%, de derde groep 33% en de vierde groep 50%.

Uit het onderzoek kwam naar voren dat de droge stof opname iets toeneemt bij voergift met een hoger % beheersgras maar dat de totale energieopname lager is, het beheersgras bevat immers ook minder energie. Dit resulteert in een iets lagere melkgift, wat eventueel te compenseren is met een hogere krachtvoergift. Verder neemt het vetpercentage in de melk iets toe en het eiwitpercentage iets af. Dit is nadelig omdat de melkfabriek melk wil met een hoger eiwitpercentage en een lager vetpercentage.

Het ureumgehalte in de melk neemt af. Dit is gunstig voor de gezondheid van de koe en is ook gunstig voor de hoeveelheid mest die op het land mag worden uitgereden.

Uit het onderzoek kwam naar voren dat het oogstproces erg belangrijk is. Om een drogestofpercentage van 40% - 45% te halen is een korte veldperiode essentieel. Dus 's

ochtends maaien en 's middags oogsten. Andere optie is om het als hooi te winnen. Verder is het belangrijk dat het gras niet is verontreinigd met grond (molshopen). Door het in balen te laten persen wordt de kans op broei verkleind. Dit komt de smakelijkheid van het voer ten goede.

In de bedrijfssituatie van het bedrijf waar het onderzoek is uitgevoerd bleek een niveau van 25% beheersgras goed in te passen in de reguliere bedrijfsvoering. Belangrijk is dat je een iets lagere melkgift accepteert en dat het beheersgras goed geconserveerd is. Het beheersgras kan een goede aanvulling zijn op het melkveerantsoen, alleen moet je er als boer slim mee omgaan. Het kan bijvoorbeeld prima worden gevoerd naast jong weidegras. Jong weidegras heeft weinig structuur en bevat veel eiwit. Het beheersgras is dan een goede compensatie. Ook kan beheersgras prima worden gevoerd aan droge koeien in de eerste fase van de droogstand. Het beheersgras bevat voldoende energie. In de tweede fase van de droogstand moet er langzaam aan weer worden overgeschakeld naar melkveerantsoen. Tot slot kan het ook goed worden gebruikt als voer voor het oudere jongvee, aangevuld met wat krachtvoer. ASG heeft ook een model ontwikkeld, dat per individuele koe de optimale hoeveelheid krachtvoer bepaalt. Hierin kan ook worden aangegeven dat er beheersgras wordt gevoerd. Hoewel het best een technisch verhaal is, hoopt Dhr. van Houwelingen hiermee toch ook een beetje te hebben laten zien dat weidevogelbeheer ook een agrarische kant heeft. Voor de boer is het noodzakelijk om een rendabele bedrijfsvoering na te streven. Het is niet altijd eenvoudig om ervoor te zorgen dat ook de weidevogels een gunstig leefklimaat hebben. We moeten het samen doen.

4. Onderzoek Steltlopers op slaapplaatsen in Noord-Holland (Frank Visbeen, Landschap Noord-Holland)

Bij het onderzoek naar de steltlopers op slaapplaatsen in Noord-Holland zijn zo'n 60 vrijwilligers betrokken. Zonder deze vrijwilligers had het onderzoek niet kunnen worden uitgevoerd.

In het onderzoek is gekeken naar:

- welke soorten maken gebruik van de plas-dras percelen en in welke aantallen;
- aantallen jonge grutto's om te kijken naar het broedsucces;
- wat zijn de kenmerken van succesvolle plas-draspercelen;
- Wat voor voedsel is er te vinden in plas-draspercelen;

In de periode van februari tot juli zijn veertien tellingen uitgevoerd op 37 plas-dras percelen. Er is onderscheid gemaakt in tijdelijke plas-dras percelen en permanente plas-dras percelen. Van de verschillende soorten (scholekster, wulp, kempfaan, IJlandse grutto, grutto is bijgehouden in welke aantallen ze aanwezig waren op de slaapplaatsen.

Voor de aantallen grutto's werd een piek in aantallen waargenomen in februari en maart. Daarna begint het broedseizoen en verblijven de vogels in hun territoria. Na half mei is weer een toename zichtbaar van het aantal grutto's op de slaapplaatsen. Dit zijn grotendeels adulte grutto's die geen jongen hebben grootgebracht. Zij verblijven nog korte tijd in Nederland om op te vetten en vertrekken dan richting Afrika. De tellingen in deze periode geven een indicatie van het aantal volwassen vogels wat richting Afrika is vertrokken. Toch neemt het aantal grutto's op de slaapplaatsen verder toe. Dit komt doordat jonge grutto's ook naar de plas-dras percelen komen. Zij blijven wat langer hangen voordat ze naar Afrika trekken. Het aantal jonge grutto's wat gebruik maakt van de plas-dras percelen is een indicatie voor het broedsucces. 2008 was geen goed jaar voor de jonge grutto's.

Verder is gekeken wat de voorwaarden zijn voor een succesvol plas-dras perceel. Een aantal factoren is daarbij van belang:

- de oppervlakte van het terrein;
- oppervlakte water
- diepte water (10 – 20 cm)

- afwisseling water, slikkige randen
- landschappelijke openheid
- manier van beheer: Langzaam opzetten van het water en behoud van openheid (beperken pitrus)

Uit dit onderzoek kunnen enkele conclusies worden getrokken:

- Plas-dras terreinen zijn zeer belangrijk voor grutto;
- Verhouding doortrekkers/lokale broedvogels/IJslandse grutto is niet precies bekend;
- Jongen telling geeft inzicht in wegtrek van adulte vogels;
- Jaarlijkse simultaantelling in juli van de 1e jaars vogels geeft inzicht in reproductie.

5. Waterbodemdieren in plas-dras landjes in Waterland (David Tempelman, Grontmij /Aquasense.

Deze presentatie gaat over het onderzoek naar waterbodemiafauna in plas-dras terreinen. Het is een pilot-onderzoek waarbij de doelstelling was:

- meer inzicht te krijgen in de vraag of plas-dras percelen bijdragen aan de voedselbeschikbaarheid van steltlopers
- inzicht verkrijgen in de samenstelling van de bodemiafauna
- ervaring opdoen met dit soort onderzoek

Er zijn vier terreinen onderzocht, twee permanente plas-dras terreinen en twee tijdelijke plas-dras percelen.

Op de tijdelijke plas-dras percelen werden nauwelijks regenwormen gevonden, veel dansmuglarven en veel borstelwormen. Door percelen onder water te zetten wordt de bodemiafauna uit de bodem gedreven en komt beschikbaar voor de vogels. Tevens bieden plas-dras percelen een redelijk veilige rustplaats.

Op de permanente plas-dras percelen werden geen regenwormen gevonden. Dit is ook logisch omdat hier ook geen sprake meer is van grasland. Verder werden er veel borstelwormen gevonden en ook knutten en plankton (watervlooien) werden gevonden.

Voor de grutto zijn vooral de borstelwormen van belang. Slobeenden en kluten kunnen ook de plankton uit het water halen.

Met de pilot is ervaring opgedaan met dit type onderzoek, heeft men meer inzicht verkregen in het bodemleven en in de vraag of plas-dras bijdraagt aan de voedselbeschikbaarheid. Daarmee kan worden geconcludeerd dat het een geslaagd onderzoek is.

6. Kruispunten in weidevogelbeheer

Kruispunten zijn niet geplande beheeremozaïeken met goede weidevogelresultaten in weidevogelgebieden. Vaak zie je goede weidevogelresultaten in gebieden waar zoveel reservaten liggen als agrarisch beheerde percelen. Dit onderzoek gaat nader in op die kruispunten waar ongepland een gunstig beheeremozaïek tot stand is gekomen. Hoe komt het dat juist die kruispunten zo succesvol zijn?

Gekeken is naar resultaten van BMP tellingen, alarmtellingen en graslandkarteringen.

Een van de gebieden die zijn onderzocht zijn de Berkmeer en de polder de Lage Hoek in Westfriesland. Het graslandgebruik is in kaart gebracht en gekeken is op wat voor type percelen de hoogste grutto dichtheden aanwezig waren.

In het IJperveld zijn opvallende resultaten gevonden met betrekking tot de kruidenrijkdom.

Gebleken is dat niet op alle kruidenrijke percelen grutto's zitten. Waar komt dit door? Antwoord op deze vraag is moeilijk omdat meer informatie over de kruidenrijke percelen nodig is die niet wordt vastgelegd met de huidige systematiek. De structuur van het kruidenrijke grasland is erg belangrijk. Veel reservaten hebben niet de goede structuur voor de weidevogels. Er is sprake van overheersing van enkele grassoorten. Naast het vaststellen van de structuur is ook datum waarom de structuur wordt vastgesteld van belang. Het gaat dus zowel om de structuur, als de locatie als het moment.

Beweiding speelt ook een belangrijke rol maar of het zorgt voor een goede omgeving voor de weidevogels is afhankelijk van het moment en de aard van het vee.

De voorlopige conclusies van dit onderzoek zijn:

- structuur speelt een zeer belangrijke rol
- Alarmtellingen zijn zinvol voor de kuikenlandbepaling
- Er is geen duidelijke relatie tussen de alarmtellingen en 4^e ronde BMP
- Kruidenrijkdom zonder structuurmeting is geen maat voor goed weidevogelland
- Beweiding belangrijker dan we denken
- Werking kruispunten sterk afhankelijk van structuur kuikenland in aangrenzende graslanden.

7. Weidevogelvisie van Noord-Holland (Coen Verstand, provincie Noord-Holland)

De provincies hebben een belangrijkere rol gekregen bij het (agrarisch) natuurbeheer toen de provincies van het ministerie van LNV de verantwoordelijkheid kregen om uitvoering te geven aan het Programma Beheer. Met een nieuw subsidiestelsel voor natuur- en landschapsbeheer heeft de provincie ook haar eigen rol onder de loep genomen. Noord-Holland is een belangrijke provincie voor de weidevogels. Daarom acht de provincie het belangrijk om hier een duidelijke visie over te hebben. De afgelopen periode is dan ook gewerkt aan een provinciale weidevogelvisie. Paul Terwan is door de provincie ingehuurd en heeft de visie opgesteld. De provincie wil beter kunnen sturen door:

- meer gebruik van kennis en inzicht bij het maken van beleid
- het stellen van een ambitie
- sturen op effectiviteit en faciliteren goed beheer
- doorwerking ruimtelijk beleid
- Nieuwe pakketten en natuurgebiedsplannen

Voor de weidevogelvisie is een geschiktheidskaart opgesteld met weidevogelleefgebieden. Deze kaart is gebaseerd op de kaart van Alterra die op basis van landschappelijke factoren heeft gekeken welke gebieden in beginsel een geschikt leefgebied vormen. Deze kaart is aangepast op basis van beschikbare data. De gebieden op de geschiktheidskaart zijn vervolgens onderverdeeld in gruttokernen en weidevogelkernen. Het beheer wordt vraaggestuurd ingevuld.

Waar zitten de vogels en wat voor beheer is in die gebieden nodig.

Bij beheer is zowel de nestbescherming als de reproductie belangrijk en kunnen niet los van elkaar worden gezien. Bij het weidevogelbeheer worden de verschillende beheerders in het gebied verplicht gezamenlijk een plan op te stellen waarin staat hoe het weidevogelbeheer wordt vormgegeven. Per ILG regio zal een budget voor weidevogelbeheer worden vastgesteld.

Verder gaat de provincie zich inzetten om bij LNV extra geld te krijgen voor weidevogelbeheer en gaat de provincie aandringen bij LNV naar herverdeling van het weidevogelbudget voor de verschillende provincies.

De weidevogelvisie is deze week door GS vastgesteld en zal binnenkort geagendeerd worden bij PS. De visie vindt zijn uitwerking in de nieuwe natuurgebiedsplannen.

Mocht u geïnteresseerd zijn in één van presentaties dan kan het Kenniscentrum Weidevogels u die als PDF-bestand toesturen (mail to S.vanBelleghem@landschapnoordholland.nl of f.visbeen@landschapnoordholland.nl).